

Recenzja

**Elżbieta Kremer, *Odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego*,
Kraków 2004, s. 412**

I

Polskie piśmiennictwo prawnicze wzbogaciło się o monografię *Odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego*, będącą rozprawą habilitacyjną dr Elżbiety Kremer.

Elżbieta Kremer, adiunkt w Katedrze Prawa Rolnego Uniwersytetu Jagiellońskiego i sędzia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie, członek-założyciel Polskiego Stowarzyszenia Prawników Agrarystów jest autorką licznych publikacji na temat obrotu nieruchomościami rolnymi, przekształceń własnościowych w rolnictwie oraz europejskiego prawa rolnego. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych jednym z głównych nurtów jej pracy badawczej stała się problematyka odpowiedzialności za zobowiązania powstałe z różnych tytułów prawnych, związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Efektem jest monografia, będąca pierwszym w polskiej literaturze prawniczej opracowaniem problemu odpowiedzialności osoby fizycznej za zobowiązania powstałe w związku z prowadzeniem przez nią gospodarstwa rolnego.

Autorka ukazała na tle funkcjonujących w polskim prawie szczególnych rozwiązań odnoszących się do różnych aspektów odpowiedzialności osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne, jak w rzeczywistości kształtuje się sytuacja prawna w tym zakresie i jak powinna się ona kształtować w odniesieniu do odpowiedzialności za zobowiązania osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Ukazując, że tak w ustawodawstwie polskim, jak i systemach prawnych poszczególnych krajów europejskich zostały przyjęte szczególne

rozwiązania prawne dotyczące zagadnień odpowiedzialności za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, starała się o udzielenie odpowiedzi na pytanie o przyczyny ich ustanawiania.

Problematyka będąca przedmiotem monografii ma niezwykle znaczenie w związku z dynamicznymi przemianami, jakie zachodzą w ostatnich latach w polskim rolnictwie, w szczególności zaś z profesjonalizacją obrotu na szeroko rozumiany rynek rolny.

II

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, przy czym zasadnicza część dotyczy problematyki odpowiedzialności za zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym.

Tematem rozdziału I jest ustawowe przystąpienie do długu przez nabywcę gospodarstwa rolnego, rozdział II traktuje o odpowiedzialności za produkt niebezpieczny wytworzony w gospodarstwie rolnym, w III Autorka omawia odpowiedzialność spadkodawcy za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, IV dotyczy odpowiedzialności za zobowiązania publicznoprawne związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, przedmiotem V jest egzekucja zobowiązań z gospodarstwa rolnego, w VI zawarte są wnioski końcowe oraz uwagi *de lege ferenda*.

III

W rozdziale I: „Ustawowe przystąpienie do długu przez nabywcę gospodarstwa rolnego” (s. 31 i nast.) E. Kremer zawarła szczegółową analizę art. 526 k.c. (obecnie art. 55⁴ k.c.) w kontekście normy zawartej w art. 55³ k.c. Szczegółowo omawia pojęcie gospodarstwa rolnego, relacje między pojęciem gospodarstwa rolnego zawartym w kodeksie cywilnym a zasadą ustawowego przystąpienia do długu, pojęcie nabycia gospodarstwa rolnego, zobowiązania związane z jego prowadzeniem, wyłączenia zasady ustawowego przystąpienia do długu oraz zakres odpowiedzialności nabywcy gospodarstwa rolnego za zobowiązania zbywcy związane z jego prowadzeniem.

Zawarte w rozdziale II rozważania na temat odpowiedzialności za produkt niebezpieczny wytworzony w gospodarstwie rolnym (s. 111 i nast.)

stanowią jeden z najważniejszych elementów tej monografii i niewątpliwie wyraźnie wzbogacają polskie piśmiennictwo prawnicze w tym przedmiocie.

Autorka przedstawiła objęte treścią kodeksu cywilnego normy odnoszące się do zasad odpowiedzialności za produkt niebezpieczny na tle obowiązujących regulacji międzynarodowych, w tym w szczególności unormowań Dyrektywy Rady Nr 85/374 z dnia 25 lipca 1985 r. Przedmiotem szczegółowego omówienia są zagadnienia pojęcia produktu niebezpiecznego, osoby zobowiązanej z tytułu odpowiedzialności za produkt, osoby uprawnionej z tego tytułu, jak również zasad charakteryzujących odpowiedzialność za produkt.

W rozdziale III została przedstawiona odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (s. 151 i nast.). Omówione są zarówno obowiązujące w tym zakresie przepisy kodeksu cywilnego, jak również zasady odpowiedzialności za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, obowiązujące przed wejściem w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r. Autorka, oceniając pozycję spadkobiercy gospodarstwa rolnego w obecnym stanie prawnym, słusznie podniosła, że w konsekwencji wejścia w życie tego wyroku i poddaniu dziedziczenia gospodarstw rolnych ogólnym zasadom prawa spadkowego, z wyjątkiem odpowiedzialności za długi spadku związane z prowadzeniem gospodarstwa, stało się możliwym, że będzie on ponosił znacznie większą odpowiedzialność niż pozostali spadkobiercy.

Należy podkreślić, że odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego została przedstawiona przez E. Kremer na tle odpowiedzialności za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa.

Przedmiotem rozdziału IV jest omówienie odpowiedzialności za zobowiązania publicznoprawne związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (s. 252 i nast.). W tej części monografii Autorka omawia podatek gruntowy, rolny, leśny i VAT oraz zobowiązania podatkowe i inne zobowiązania publicznoprawne niewiązane się bezpośrednio z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, jak również zagadnienie odpowiedzialności osób trzecich za zobowiązania podatkowe.

Rozdział VI monografii przedstawia różnice w rozwiązaniach dotyczących egzekucji z gospodarstwa w stosunku do ogólnych reguł postępowania egzekucyjnego. Autorka stara się również odpowiedzieć na pytanie, czy gospodarstwo rolne jest przedmiotem szczególnej ochrony ustawodawcy w tym przedmiocie.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt przeprowadzenia precyzyjnej analizy zagadnienia pozycji gospodarstwa rolnego w postępowaniu upadłościowym i układowym. Należy zgodzić się z krytyczną oceną uregulowań ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze z dnia 28 lutego 2003 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 535), która, pozostawiając osobę fizyczną prowadzącą gospodarstwo rolne poza jej zakresem podmiotowym, powoduje w konsekwencji, że nie może ona skorzystać z takich samych możliwości przeprowadzania postępowania sanacyjnego, jakie posiada osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą (s. 304 i nast.).

Rozdział VI obejmuje bardzo szerokie i wszechstronne zestawienie wniosków końcowych i uwag *de lege ferenda* (s. 310 i nast.). Wskazane przez Autorkę wnioski oraz postulaty skierowane pod adresem ustawodawcy zostały poparte wnikliwą analizą prawnoporównawczą ustawodawstwa francuskiego, włoskiego, hiszpańskiego oraz niemieckiego w zakresie odnoszącym się do sytuacji prawnej osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne.

IV

Analiza obowiązujących w polskim prawie norm odnoszących się do odpowiedzialności za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego pozwoliła Autorce sformułować pogląd, z którym należy się zgodzić, że brak jest w przyjętych rozwiązaniach jednolitej myśli przewodniej. Niewątpliwie jedną z najważniejszych przyczyn tego stanu jest, według niej, brak jednoznacznych rozwiązań co do umiejscowienia działalności rolniczej polegającej na prowadzeniu gospodarstwa rolnego przez osobę fizyczną w systemie działalności gospodarczej (s. 322).

Właśnie porównanie sytuacji prawnej osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne i osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą jest jednym z elementów stanowiących o wadze tej monografii. Konfrontacja tych dwóch podmiotów w zakresie odpowiedzialności za zobowiązania pozwoliła Autorce dostrzec zarówno te obszary, w których

ich sytuacja prawna ukształtowana jest jednakowo, jak i te, w których ich odpowiedzialność jest odmienna.

Przykładowo, jednakowo uregulowana została przez ustawodawcę odpowiedzialność tych podmiotów z tytułu wprowadzenia do obrotu produktu niebezpiecznego, z tym że – co słusznie podkreśliła E. Kremer – konieczne jest przy tym założenie, że prowadzenie gospodarstwa rolnego traktowane będzie jako forma (w związku z treścią art. 449¹ k.c.) działalności gospodarczej (s. 314).

Autorka, poszukując celu, dla którego ustawodawca, konstruując ustawowe przystąpienie do długu (art. 55⁴ k.c.), obok przedsiębiorstwa wskazał również gospodarstwo rolne, odnosząc się do pojęcia przedsiębiorstwa oraz definicji gospodarstwa rolnego, trafnie wskazała na istotne zróżnicowanie pozycji nabywcy gospodarstwa oraz nabywcy przedsiębiorstwa w zakresie wpływu na sytuację wierzycieli. Wydaje się, że wskazanie w treści art. 55⁴ k.c. na gospodarstwo rolne obok przedsiębiorstwa miało na celu, w zakresie ustawowego przystąpienia do długu, traktowanie gospodarstwa rolnego na wzór przedsiębiorstwa jako określonej masy majątkowej skierowanej na produkcję rolną. Uznanie przez ustawodawcę gospodarstwa rolnego jako pewnego zespołu aktywów nie jest, jak się wydaje, jedynie przejawem ochrony wierzycieli, ale traktowania w takim przypadku gospodarstwa rolnego jako przedsiębiorstwa.

Autorka, formułując uwagi *de lege ferenda* co do statusu prawnego osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne jako przedsiębiorcy, zwróciła uwagę na duże zróżnicowanie funkcjonalne istniejących gospodarstw rolnych, które – jej zdaniem – wymaga poszukiwania rozwiązań wielomodelowych, zapewniających optymalne uwzględnienie istniejących potrzeb.

Rzeczywiście nie ma podstaw, aby osobom fizycznym prowadzącym gospodarstwa rolne, zwłaszcza prowadzącym wysokotowarową produkcję, często opartą na eksporcie swoich produktów, zatrudniającym na stałe pracowników, odmawiać statusu przedsiębiorcy. Jak słusznie podkreśliła E. Kremer, rozwiązanie takie nie jest nieznanne w polskim systemie prawnym. Kodeks handlowy z 1934 r. umożliwiał co do zasady, nie uznając gospodarstwa rolnego za przedsiębiorstwo zarobkowe, nabycie przez nie podmiotowości prawa handlowego. Zagadnienie to, w związku z dynamicznymi przemianami w polskim rolnictwie, niewątpliwie będzie przedmiotem dalszej dyskusji.

V

Monografia całościowo przedstawia zagadnienie odpowiedzialności za zobowiązania, związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Autorka nie ogranicza się jedynie do zobowiązań cywilnoprawnych, ale omawia także zasady odpowiedzialności za zobowiązania publicznoprawne, jak również egzekucję zobowiązań z gospodarstwa rolnego, co nadaje opracowaniu charakter interdyscyplinarny. Analiza obowiązujących w polskim prawie unormowań oraz orzecznictwa odnoszącego się do różnych aspektów odpowiedzialności za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, pogłębiona przeprowadzonymi badaniami historycznymi i prawnoporównawczymi, pozwoliła w sposób pełny i kompleksowy przedstawić sytuację prawną osoby fizycznej prowadzącej gospodarstwo rolne. Wszystko to sprawia, że pozycja zasługuje na uwagę i jest godna polecenia.

Przemysław Pytlak